

تجربیات و روش‌های نوین (۲)

دکتر محمد علی نویدی

سرشناسه : نویدی، محمدعلی، ۱۳۴۲ -
 عنوان و نام پدیدآور : تبارشناسی تفکر ۲/ محمدعلی نویدی.
 مشخصات نشر : تهران : دایره دانش ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری : ۳۶۱ص.: مصور؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
 شابک : 978-600-7111-62-8
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 موضوع : اندیشه و تفکر -- تاریخ
 عنوان : Thought and thinking -- History
 رده بندی کنگ : B۱۰۵ الف/۱۳۹۷۸ ۹۲ن
 رده بندی دیو : ۳۳/۱۲۸
 شماره کتابشناسی ملی : ۵۱۴۳۶۷۷

تبارشناسی تفکر (۲)

نویسنده : نویدی، محمدعلی
 مدیر نشر : حامد جمالی نسب
 صفحه آرای و طراحی : علیرضا دارستانی فراهانی
 نوبت چاپ : اول - ۱۳۹۷
 تیراژ : ۵۰۰:
 قیمت : ۲۳۰۰۰۰ ریال
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۱۱-۶۲-۸

دفتر فروش، تهران- خیابان انقلاب- روبروی تربیت بدنی دانشگاه تهران - جنب بانک صادرات- کتابفروشی محسن

تلفن: ۶۶۴۹۲۶۶۲ - ۰۹۱۲۳۷۷۶۸۸۰

کلیه حقوق و حق چاپ متن و عنوان کتاب که به ثبت رسیده است؛ مطابق با قانون حقوق مولفان و مصنفان مصوب ۱۳۳۸ محفوظ و متعلق به انتشارات دایره دانش می باشد. هرگونه برداشت، تکثیر، کپی برداری به هر شکل (چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی) بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع بوده و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت.

فهرست عناوین

۹.....	پیشگفتار
۱۵.....	فرزانگی و تفکر ایرانیان الفبا
۲۱.....	تبار تفکر در اسپانیای باستان
۲۷.....	تبارشناسی تفکر در ابن باجه
۳۲.....	ابن باجه و ترجیح روش تفکر
۳۹.....	زنده ی بیدار و تفکر ابن طفیل
۴۴.....	عروج در تنهایی
۵۱.....	ابن رشد، درایت و روایت
۵۷.....	ابن رشد، اصل تفکر و تدبیر
۶۳.....	ابن رشد و پرسش از امر معقول
۶۹.....	ابن رشد و گشودن راه علم
۷۵.....	اصل علیت محور تعارض تفکر در ابن رشد و غزالی
۸۱.....	بیرونی ایرانی و مشاهده گری
۸۷.....	ابوریحان بیرونی و آزاد فکری
۹۳.....	حکیم فردوسی و تبار تفکر
۹۹.....	خرد ورزیدن و بن افکندن فردوسی
۱۰۷.....	خیام ایرانی و دقت علمی

۱۱۳	خواجه نظام الملک، اندیشه و حکمرانی
۱۱۹	خواجه نظام الملک، رفتار اندیشمندانه و واقع گرایانه
۱۲۵	خواجه نظام الملک، وحدت اندیشه و وحدت کشور
۱۳۱	سهروردی و استمرار تبار تفکر
۱۳۷	سهروردی، احیاگر حکمت باستان
۱۴۳	سهروردی و تأثیرپذیری از تبار تفکر
۱۴۹	تبار تندر در حکمت اشراقی
۱۵۵	سهروردی، نقد و تأسیس حکمت اشراقی
۱۶۱	نقش نور در تفکر سهروردی
۱۶۷	تأثیر گذاری حکمت سهروردی
۱۷۳	خواجه نصیرالدین، تفکر و تغییر
۱۷۹	خواجه نصیر طوسی و احیای عمل
۱۸۵	خواجه نصیرالدین، احیاءگر تبار تفکر
۱۹۱	خواجه نصیر، متفکر مدبر و مؤثر
۱۹۷	مصلح الدین سعدی و تبار تفکر
۲۰۲	سعدی و آثار ماندگارش
۲۱۱	سعدی و پراندیشگی سخن
۲۱۷	تأثیر افکار سعدی در جهان
۲۲۳	مولانا، تفکر و عروج وجودی
۲۲۸	نگاه اجمالی بر شرح حال مولانا
۲۳۴	تأملی در آثار مولوی معنوی
۲۴۱	جایگاه و نقش عقل در نظر مولانا
۲۴۸	ادامه ی نظریه عقل مولانا
۲۵۶	عقل و اندیشه از نظر مولانا
۲۶۵	علم و شناخت از نظر مولانا
۲۷۳	اثرگذاری مولانا در تفکر و فرهنگ جهان
۲۸۱	ابن خلدون و تبار تفکر

۲۸۷	 تأملی در شرح حال ابن خلدون
۲۹۳	 مبانی شناخت اجتماع از نظر ابن خلدون
۲۹۹	 نگرش ابن خلدون به مسایل اجتماعی
۳۰۵	 عصبيت و واقعيت در اندیشه ابن خلدون
۳۱۱	 ابن خلدون، سياست و عصبيت
۳۱۷	 ابن خلدون، اندیشه و تاريخ
۳۲۳	 تأثير ابن خلدون در استمرار تفکر
۳۲۹	 تأثير بر تداوم تفکر، دوران پيش از ملاصدرا
۳۳۶	 متفکران تمهیدی پيش از ملاصدرا
۳۴۳	 نسبت ملاصدرا با تبار فلسفی تفکر
۳۴۸	 نگاه اجمالی به احوال و آثار ملاصدرا
۳۵۴	 برخی از بنيان های تفکر ملاصدرا
۳۶۰	 جایگاه حرکت جوهری در تفکر ملاصدرا
۳۶۶	 نگاه اجمالی به نظریه علم در تفکر ملاصدرا
۳۷۱	 علم النفس از دیدگاه ملاصدرا
۳۷۷	 تأثير گذاری حکمت ملاصدرا در تبار تفکر

پیشگفتار

عقل اول تبار و اصل و نسب و نرد انسان و جهان آدمی بوده و هست. عقل، جان و گوهر نهان و پنهان، و بذر و دانه مصلی و مکون هستی انسان و دنیا، و عقل اول پدیده و نخستین مخلوق، خالق عالم بوده و هست بنابراین، این جان نهان انسان و جهان، متصل به نهان ها و جانان و حق مطلق است.

سخن از عقل نهان و پنهان و فکر خفته و نهفته می باشد در مقابل عقل بیدار و آگاه و زنده و بالنده و شکوفا.

تبارشناسی تفکر، با این حقیقت بین و بدیهی آغاز می شود که، هستی پدیده و بذر و دانه و تخمه و اصل و تبار عالم و آدم، عقل هست، عقل نخستین و تنها داشته و دارایی و سرمایه اصیل و اولین انسان و سرشت آدمی است. پس، زیربنای بحث و تحقیق از تبارشناسی تفکر، به هستی و اثربخشی عقل و فکر، بر می گردد. همین عقل در جریان و فرایند زندگی و حیات انسانی، و پس از سیر مراحل و مراتب گوناگون، سرانجام ثمره و میوه عقل می دهد؛ یعنی، ثمره و اثر اصیل آدم و عالم، در فرجامین مرحله و مرتبه، باز

تجلی و ظهور عقل و فکر انسان واقعی است. همانند، رشد یک بذر، در زمین مناسب و مساعد و شرایط مقتضی، و بسط و تفصیل و شکل گیری درخت تناور و مثمر. مثل، رشد و بالندگی عقل، در زمین هستی انسان و جهان، مثل، آن درخت و سایه و ثمر آن است. به حکم خود عقل و سنت حکمت و گواه فطرت و وقوف وجدان و دلیل طبیعت و شهادت تجربه عقل و کوشش ها و کاوش های عقل و فکر، تبار و اصل و آغاز زندگی و فعالیت انسان و ثمره حیات است.

شوق و اشتیاق و سرشری و کوشش ذاتی عقل، بر کنجکاو و جست و جو گری و کشف و سیر و حرکت است. حیات عقل و فکر به این اشتها و طلب و خواست و رغبت، بستگی تام و تمام دارد. بنابراین، کشش و کوشش عقل و فکر، یعنی تفکر، جان مایه ی هستی آدمی و دورن مایه جهان بخشی است. جریان تبار تفکر، از این طلب و کوشش و میل ذاتی شروع شده است. پس، تفکر، که سرش و کوشش عقلانی و جانی انسان است. کوشش درونی عقل، و کوشش بیرونی عقل؛ اندیشیدن به خود عقل و حقیقت و ماهیت و اثر عقل، و فکر کردن به، عقل ساخته ها "انسان ساخته ها". از قبل و پی آمد این اندیشیدن و تفکر است که، ساحات و سطوح مختلف و گونه گون سکر، جلالت، ظهور یافته است؛ و دوران و اعصار و امصار متنوع و متکثر پیدا شده و پدیدار گشته است.

تبار شناسی تفکر، بیانگر و نمودگار، جریان و فرایند ارتباط ها و اتصال ها، پیوست های تفکر و کوشش ها و کشش های عقلی و فکری انسان، از یک طرف و جست و جوی ها و انقطاع ها و پاره پاره شدن ها جریان تفکر، از جانب دیگر است. تبارشناسی تفکر، این رشته های متصل و کوشش ها و کاوش های عقلی و علمی بشر را نشان می دهد. تبارها و ریشه های تفکر، همانا، زیر بناها و استون ها و شالوده های اتصال و ارتباط، فکری بشریت می باشند. اندیشی، یک خط حقیقت شناسی و علت یابی و واقعیت دانی و اصل فهمی، در طول حیات انسان، استمرار داشته است؛ خط و سیری که اصالت و اصل و نسب و تبار

زندگی و انسان و جهان، بدان بستگی دارد. این راه والبته اصل حقیقت یابی، هیچگاه با راه های دیگر، معارض و مخالف نبوده و نخواهد بود، چون به تبار واحد و متصل می رسند.

تفسیر و تبیین تفکرات و اندیشه ها و آورده های عقلی و علمی انسان، ممکن نیست، مگر با تبارشناسی تفکر. زیرا، تبارها اصل ها هستند، و برای شناخت هر امری و پدیده ای، فهم ریشه ها و اصل ها، ضرورت است. چون بنیان بناها و پی و رگه ی ساخت ها و ساختمانی بشری است. بدینسان، تبارشناسی تفکر، بحث از اقتفاها و اقتضاها، می کند، یعنی، بحث از سلسله ها، دودمان ها و نسب ها و نسبت ها و ثمرها و سایه های تفکری، می نماید. مسایل و پیچیدگی ها و امور و نواگون و مرکب زندگی انسان، در این سلسله تبارهای تفکر ظاهر و پدیدار می گردد. با اتکالی به تبارهای تفکر، و شناخت نحوه افتقار اندیشه ها از همدیگر، تدبیرها و تدارک ها را در صحنه و پهنه ی زندگی، شکل می گیرد، و در واقع، زندگی آغاز می شود. تحصیل و تفصیل از مکر بشری در ساحت زندگی، پژوهش و تحقیق در در قلمرو تبارشناسی تفکر است.

آغازها و تبارها و اصل ها و مبداها و ریشه های تفکر، مسیر، با شروع گشودن ها و رهیدن ها و رهایی ها و آزادی ها و آگاهی ها، در زندگی، قیام و هم راهند. یعنی، به منظور زندگی آگاهانه و آزادانه، که شأن و جایگاه و منزلت هستی را برای فردی انسان است، شناخت تبارهای تفکر، لازم و ضروری و اثربخش است. اندیشه ها، پدیدارها و کردارها و رفتارها و گفتارها، با همین آغازها و تبارهای تفکر، نسبت دارد. راه آینده انسان و زندگی و جهان، با درک و دقت و اندیشیدن و کوشیدن و عبرت گرفتن از سابقه و پیشینه ی و تبارهای تفکری بشری، نسبت وثیق و عمیق و وجودی و اثری دارد. زندگی آینده کنونی و آینده ی بشر، سخت محتاج تبارشناسی تفکر است. فهم و معرفت به حرکت و جریان

تدریجی و تغییری تبارهای تفکر، مثل تغییر و تحول در دودمان و سلسله ها و تیره ها و اصل و نسب ها، برای خود، دارای تاریخ و جغرافیا و دوران ها و هنگامه ها است.

تحولات و تطورات تفکر، در دوران ها و صورت های نوین یافتن ها و تازه گشتن ها، نشان از رشد و بالندگی آن بذر اولین و آن تبار نخستین دارد. یعنی، این بذر قابلیت و ظرفیت و اثربیت، تکرار متلون و متنوع دارد. گاهی بصورت نور، گاهی بصورت ماده اولیه و گاهی بصورت ی دیگر، ظاهر می شود.

مهم این است که در ریان تبارشناسی تفکر، بین تفکر انتزاعی و ذهنی و بحثی صرف، و واقعی و اثربخش و اسبیل فرق بگذاریم. در این صورت، آثار عینی و فردی و جمعی تفکر، اثرگذار خواهد بود. در واقع هر جا و هرگاه، آن صفت و شأن و خصلت ذاتی تفکر که اثربخشی و تأثیرگذاری است، بطریق کنجکاوی و پرسشگری و جست و جوی امور و علت ها و تبیین معلول ها و واسطه های حقیقت و بررسی واقعیتها، به تحقق و تحصیل واصل شد، زندگی سرسبز و بانشاط و شایسته انسان پیدا می کند. در غیر این صورت، زندگی می میرد؛ یعنی، هر جا و هرگاه تفکر بمیست، تنهایی، می میرد. پس تفکر، پرسش از آبادانی ها و خرابی ها در صحنه و ساحت زندگی انسان است. تبارشناسی سپهر و گستره شناخت این عمران ها و آن ویران ها است.

فرهنگ و تمدن ها نیز، حاصل و اثر ظهور و بروز، این وجدان تفکر و خرد است؛ با وجود تفکر و شکوفایی آن، فرهنگ و تمدن جان می گیرد و سایه و بار می دهد و به اوج و عزت می رسد؛ و با فقدان تفکر، فرهنگ و تمدن افسرده و پژمرده و میرا می گردد. منظور از اوج و عظمت، و افول و انحطاط تمدن ها و فرهنگ ها، شاید، این باشد. یعنی، فرازها و فرودهای تفکری، با عروج ها و افول ها و انقراض های تمدنی، نسبت

وجودی و اثری دارد. آیا، معنی پیشرفت و توسعه در زندگی انسان، جز از راه رشد و بالندگی و شکوفایی تفکر، حاصل آمدنی است؟

کوچ و مهاجرت و جابجایی تبارهای تفکر، از مسایل و مباحث مرتبط با موضوع تبارشناسی تفکر است؛ یعنی، تفکر، متعلق و مختص به وطن خاصی نیست. تفکر اگر در تنگی و تنگنا و مضرت و دشواری قرار گیرد، وطن عوض می کند؛ و متفکران کوچ می کنند، در نتیجه فرهنگ و تمدن گهواره عوض می کند، پس، اهمیت فهم تبارشناسی تفکر، بسی مهم و سرنوشت ساز است. علت این مهاجرت، در خصلت ذاتی عقل و فکر بشر، نهفته است، تفکر امر همدانی و عام مردمی و بشری است؛ و تمدن و فرهنگ، حاصل کوشش و تلاش همگان و خردمندان است. بنابراین، برتری و فضیلت از آن کسی و کشوری و ملتی نیست، بلکه بهتری در تفکر اصیل و اریخش است. تبارشناسی تفکر، زندگی کردن و حیات داشتن و راه رفتن و امور فهمیدن و عالیه آسودن و کوشش کردن و نتیجه گرفتن و آسودن، با چشم فکر و علم و آگاهی و اندیشه ملاحظاتی است. این راه به آدمی یاری می رساند تا به شأن و شخصیت واقعی خود برسد.

در جلد دوم کتاب تبارشناسی تفکر، روش تحقیق و مبالغه در بررسی بدین گونه بوده است که، بطور مجمل و مختصر، که اساس شیوه این تحقیق است. نسبت تبارشناسی تفکر با تفکر و اندیشه یک متفکر خاص بپردازیم و آنگاه به شرح علل و اثرات و اشاراتی داشته باشیم، و سپس، به محتوای تفکرات و اندیشه های او مختصری بپردازیم و در نهایت به تأثیرگذاری تفکر متفکر در تبار تفکر، توجه کنیم؛ یعنی، بحث و کاوش نادر و تأثیر تفکری از امهات، این مبحث و پژوهش است. در جلد دوم "تبارشناسی تفکر" به متفکران و حکما و اندیشمندان و دانشمندان و خردمندان بزرگ "و عمدتا مؤسس و مؤثر" پرداخته ایم؛ فرزاتگانی که تماما در حوزه تفکر و فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی، به اندیشه ورزی و

کوشش عقلی و علمی مشغول بودند؛ از خردمندان اخوان الصفا شروع کردیم و به ملاصدرای بزرگ رسیدیم.

www.ketab.ir